

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»
Кафедра цивільного, нотаріального та виконавчого процесу

НОВЕЛИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: СПРОЩЕНІ ПРОВАДЖЕННЯ

**Матеріали
науково-практичної конференції**

***5 травня 2025 року
м. Одеса***

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора
Неллі Юріївни Голубевої

Одеса
«Юридична література»
2025

УДК 347.919.(477)(062)

H727

DOI: <https://doi.org/10.32837/11300.29744>

У збірці матеріалів науково-практичної конференції представлено тези доповідей науковців, що висвітлюють актуальні питання новел цивільного процесуального законодавства, зокрема інституту спрощеного провадження як ефективного механізму вирішення нескладних цивільних справ. У доповідях науковців обґрунтовано доцільність спрощеної процедури розгляду, що дозволяє забезпечити оперативність та економічність судового процесу. Особлива увага приділена критеріям віднесення справ до спрощеного провадження, правовим гарантіям учасників процесу, а також окреслено напрями подальшого вдосконалення законодавства з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб у межах цивільної юрисдикції.

Укладачі:

Н. Ю. Голубєва — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, завідувач кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», адвокат;

І. А. Яніцька — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»;

О. В. Сатановська — аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

Друкуються за рішенням кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу НУ «Одеська юридична академія» (*протокол № 10 від 23.05.2025 р.*)

Парфьонов Георгій Володимирович Оптимізація повноважень державних та приватних виконавців в Україні	79
Петренко Наталія Дмитрівна Щодо процедури вирішення питання про накладення судового штрафу: «процес в процесі»	82
Питуляк Валерій Миколайович Судова практика в роботі приватного виконавця	84
Русецька Оксана Олександрівна Деякі зміни цивільного процесуального законодавства щодо здійснення судового контролю за виконанням рішень	90
Татулич Ірина Юріївна Заочний розгляд справи як протидія зловживанню процесуальними правами учасниками справи	92
Колечко Дмитро Миколайович Виконання судового наказу в справах про стягнення аліментів на дитину	97
Панаїд Яна Ігорівна Суперечлива поведінка в конвенційній системі захисту цивільних прав: позиція ЄСПЛ	99
Федорчук Юлія Олександрівна Окремі аспекти вчинення виконавчих написів на кредитних договорах	101
Снітко Андрій Сергійович Принцип добросовісності та заборона зловживання процесуальними правами	104

про зобов'язання подати звіт про виконання судового рішення, а у ст. 453-3 ЦПК України передбачається порядок розгляд звіту про виконання судового рішення. Стаття 453-4 ЦПК України передбачає рішення за наслідками розгляду звіту про виконання судового рішення.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень» здійснення судового контролю у цивільному судочинстві зазнало суттєвих змін, що потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень: Закон України від 21.11.2024 року № 4094-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4094-20#Text>
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1618-15>

Татулич Ірина Юріївна

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича*

ЗАОЧНИЙ РОЗГЛЯД СПРАВИ ЯК ПРОТИДІЯ ЗЛОВЖИВАННЮ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ УЧАСНИКАМИ СПРАВИ

Зловживання процесуальними правами учасниками справи з метою затягування її розгляду є однією із вагомих причин порушення доступу до правосуддя та реалізації конвенційного права на справедливий суд. Тому за Рекомендацією № R (84) 5 Комітету Міністрів Ради Європи, держави закликаються: спрямувати свою діяльність на забезпечення доступу сторін до спрощених та більш оперативних форм судочинства; здійснювати захист їх від зловживань й затримок, при цьому надавши суду повноваження здійснювати судочинство більш ефективно [1]. Саме заочний розгляд справи і є інструментом спрощення та одночасно вдосконалення цивільного судочинства як в Україні, так і за кордоном, який виступає, на нашу думку, протидією зловживання процесуальними правами, покликаний прискорити здійснення судочинства з цивільних справ, розвантажити тим самим судову систему, дисциплінувати відповідача (ст. 280–289 ЦПК) [2]. Слушно зазначає С. С. Бич-

кова, що «коли в ході судового провадження сторона поводить себе недобросовісно і явно зловживає процедурою з очевидною метою затягнути провадження, суд має бути наділений повноваженнями невідкладно ухвалити рішення по суті справи» [3, с. 52].

Заочний розгляд справи не є окремим видом провадження, а є специфічною процедурою у рамках позовного провадження (як загального, так і спрощеного), проведення якої можливе за наявності сукупності умов, що визначені у ч. 1 ст. 280 ЦПК Запровадження даного інституту було зумовлено необхідністю закріплення додаткових гарантій реалізації основоположних засад здійснення цивільного судочинства, підвищення рівня відповідальності сторони за свої дії (бездіяльності) в процесі, а також необхідністю попередження тяганини та зловживання процесуальними правами зі сторони відповідача. Відповідно до принципу змагальності за відповідачем залишається право вибору брати участь в судовому засіданні, адже явка в суд — це право сторін. Однак, повідомлення суду про причини неявки в судові засідання є їх обов'язком (ч. 3 ст. 131 ЦПК). Як вірно вказують Я. Р. Даніленко, І. В. Атаманчук, що, «інститут заочного розгляду справи має специфічну подвійну правову природу: з одного боку, — це санкція щодо відповідача, який не виконує покладених на нього процесуальних обов'язків, а з другого, — спосіб захисту прав позивача відповідно до завдань та мети цивільного судочинства, а також — і спосіб захисту прав відповідача, оскільки при заочному розгляді справи саме відповідачеві надається додаткове право перегляду заочного рішення судом, що його ухвалив» [4, с. 96].

Разом з тим, у юридичній літературі зустрічаються сумніви щодо доцільності заочного розгляду справи. Так, на думку В. І. Бобрика, «сьогодні цей інститут себе переродив, він відмирає, доцільності в ньому для сторін, в першу чергу — для позивача, немає, для відповідача — він створює лише додаткові можливості для зловживань, для затягування фінального вирішення справи. Внаслідок цього виникає проблематика ускладнення процесу в цілому. Цей інститут потребує, якщо не повного скасування, то дуже істотної модернізації внесення таких норм, які б створювали додаткові гарантії як для відповідача, так і для позивача» [5]. Натомість судді-практики зазначають, що «коли законодавець вводив в ЦПК таку норму, як заочне рішення, він виходив, перш за все, з того, що метою цього заочного рішення було викликати саме відповідача до суду. Це основна мета заочного рішення. Приймаючи ці норми, законодавець ставив за мету саме явку відповідача до суду. Раніше у нас цієї норми не було і були дуже великі зловживання зі сторони відповідача щодо затягування розгляду справи й порушення строків розгляду справи. Сама ідея заочного рішення є правильною, оскільки вона спонукає відповідача з'являтися до суду

і з'ясувати, які до нього є претензії, висловити свою думку, надати заперечення, надати відповідні докази».

Своєю чергою, Н. В. Тульчевська та М. І. Трипольська виділяють такі системні проблеми відповідно до практики перегляду та виконання заочних рішень на підставі аналізу положень ЦПК України: — не врегульованими є компетентність суду щодо випадків незгоди позивача на заочний розгляд цивільної справи; — існують непоодинокі випадки, коли суд ухвалює заочне рішення, попри явку в судове засідання представника відповідача з належно оформленими повноваженнями; — на практиці інколи ухвалюють заочні рішення у справах, де відповідач не був повідомлений належним чином про судові засідання, що призводить до суттєвого порушення інтересів відповідача; — відсутність єдиної практики набрання заочним рішенням законної сили через прогалини у ЦПК; — порушення інтересів позивача через те, що досі не визначено, як діяти суду, якщо копію заочного рішення неможливо вручити відповідачу через ті чи інші причини; — хибне визнання заочного рішення таким, що набрало законної сили після спливу десяти днів з моменту його проголошення, та його примусове виконання; — наявність хибної практики зупинення стягнення за виконавчим документом, що за своєю сутністю є заходом забезпечення позову, аналогією закону, згідно з якими до заяви про перегляд заочного рішення застосовують загальні норми ЦПК; — відсутність законодавчо визначених підстав визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню [6, с. 41; 7, с. 55].

Ми погоджуємося з тим, що законодавство у сфері заочного розгляду справ далеке від досконалості, а норми, що регламентують заочне провадження, часто суперечать одні одним або ж іншим процесуальним інститутам. Так, підтримуємо положення висловлене у науковій спільноті, що «у зв'язку із проведенням заочного розгляду у порядку спрощеного позовного провадження, виникає проблема можливості ухвалення заочного рішення, оскільки такий порядок розгляду не передбачає повідомлення сторін. З цього випливає, що відповідач не може бути належним чином повідомлений про дату, час і місце судового засідання та не може з'явитись у судові засідання, що не проводиться, тому виконання умов заочного розгляду справи, передбачених п. 1 та п. 2 ч. 1 ст. 280 ЦПК, є неможливим» [8, с. 165]. Дане питання має бути вирішене шляхом внесення змін до ст. 280 ЦПК, а саме слід визнати заочний розгляд можливим за сукупності наступних умов: 1) повідомлення відповідача належним чином про строк подання відзиву; 2) неподання відповідачем відзиву; 3) не заперечення позивача проти такого вирішення справи [9].

По-друге, загальновідомо, що при повторному заочному розгляді справи значущим моментом є склад суду, який розглядатиме цю

справу. Глава 11 «Заочний розгляд справи» розділу III ЦПК України не містить відповіді на дане питання. Беручи до уваги ст. 37 ЦПК яка закріплює, що повторна участь судді у розгляді справи є недопустимою, у тому числі й при новому розгляді її судом першої інстанції після скасування попереднього рішення, можна припустити, що справу слід розглядати іншим складом суду. Водночас п. 2 ч. 3 ст. 287 ЦПК зазначає, що після скасування заочного рішення цей же суд признає справу до розгляду.

Особливості заочного розгляду справи проявляються, в тому числі в специфічному порядку перегляду та оскарження заочного рішення. Зокрема, зважаючи на відсутність відповідача при заочному розгляді справи, для останнього встановлюється спрощена процедура перегляду заочного рішення судом, що його ухвалив. Так, Т. Цувіна звертає увагу на те, що «цивільне процесуальне законодавство встановлює дві форми перегляду заочного рішення: (1) спеціальну, шляхом подачі відповідачем заяви про перегляд заочного рішення до суду, що ухвалив заочне рішення (ст. 284 ЦПК України); (2) ординарну, шляхом подачі апеляційної скарги на заочне рішення, що може бути подана: а) позивачем (ч. 2 ст. 288 ЦПК України); б) іншими учасниками справи (ч. 1 ст. 352 ЦПК України); в) відповідачем виключно у разі залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення (ч. 4 ст. 287 ЦПК України); г) особами, які не брали участі у справі, якщо суд розв'язував питання про їх права, свободи, інтереси та (або) обов'язки (ч. 1 ст. 352 ЦПК України) [10, с. 79].

Саме на питання оскарження заочного рішення звертається увага у **новелах Закону № 4173-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення ухвалення та проголошення судових рішень»** щодо **вдосконалення ухвалення та проголошення судових рішень, який** розроблений для підвищення ефективності й удосконалення процесуальних стадій ухвалення та проголошення судових рішень, гармонізації національного законодавства щодо правил судочинства із законодавством країн Європейського Союзу. Згідно зі змінами до ч. 2 статті 288 ЦПК пропонують додати, що «Позивач та треті особи мають право оскаржити заочне рішення в загальному порядку, встановленому цим Кодексом», що, безумовно, заслуговує на увагу.

Отже, заочний розгляд справи є додатковою гарантією того, що відповідач не зможе зловживати процесуальними правами, а звідси — є протидією зловживання, будуть усунуті причини затягування процесу, дотримані судами строки розгляду справи, а це забезпечить виконання мети та завдань цивільного судочинства. Проте в окремих випадках розгляд справ з дотриманням такого порядку не спрощує,

а ускладнює процес та дає відповідачу можливість його затягнути, оскільки він має право на скасування заочного рішення судом, який його ухвалив, після чого справа розглядається в загальному порядку.

Список використаних джерел

1. Рекомендація R (84) 5 Комітету міністрів державам-членам стосовно принципів цивільного судочинства, що направлені на удосконалення судової системи від 28.02.1984 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_126#Text.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Бичкова С. С. Заочний розгляд цивільної справи: сутність та умови. *Правове право і підприємництво*. 2018. Вип. 18. С. 52–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppip_2018_18_12
4. Даніленко Я. Р., Атаманчук І. В. Ознаки інституту заочного розгляду справи в цивільному процесі України. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Вип. 13. Том 2. С. 94–97.
5. Бобрик В. Заочний розгляд справ: обговорення експертів. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/zaochniy-rozglyad-sprav-obgovorenniya-ekspertiv.html>.
6. Тульчевська Н. В. Загальнотеоретичні аспекти набрання законної сили заочного рішення в межах цивільного процесуального законодавства України. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2016. № 2. С. 39–42.
7. Трипольська М. І. Проблемні аспекти заочного провадження в цивільному судочинстві. *Вісник НААУ*. 2015. № 7–8. С. 52–55.
8. Погорелова К. В., Татаренко Г. В. Заочний розгляд справ у цивільному процесі України. *Topical issues of law: theory and practice*. 2018. № 2 (36). С. 163–168.
9. Нижний А. Заочне рішення у спрощеному провадженні без повідомлення сторін. 2018. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://sud.ua/ru/news/blog/113924-zaochnerishennya-u-sproshchenomu-provazhenni-bezpovidomlennya-storin>.
10. Цувіна Т. Перегляд та оскарження заочного рішення в цивільному судочинстві: практика Верховного Суду. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2024. № 3. С. 69–84.